

Autor:

Maciej Klonowski

Szkoła Podstawowa nr 26 im. Rodła w Zabrzu

Streszczenie

Czy jesteście świadomi tego jaki natura ma wpływ na otaczającą nas przestrzeń i obiekty, które się w niej znajdują? Dbanie o otaczające nas dobra kulturowe i przyrodę jest nie tylko obowiązkiem, ale największym przejawem lokalnego patriotyzmu. Odwiedziny lokalnych pomników historii mogą prowadzić do wymownej konkluzji: czas potrafi zintegrować twórcę ludzki z działaniem natury. To właśnie wzajemne przenikanie się tych światów jest tematem przewodnim zaproponowanej lekcji. Scenariusz dotyczy jednej z dzielnic Zabrze – Mikulczyc, które pierwotnie funkcjonowały jako osobna miejscowość. Postępująca industrializacja Śląska w XIX wieku, kiedyś przemysłowego regionu Niemiec, dzisiaj – Polski, doprowadziła do przyłączenia tej miejscowości do Zabrze będącego typowo przemysłową miejscowością. Mikulczyce po dziś dzień pełne są obiektów świadczących o ich historii – nie tylko tej przemysłowej, ale także związanej z okresem średniowiecza i nowożytności.

Temat: Wpływ czasu i natury na stan lokalnych zabytków

Przedmioty: historia (lekcja może być przeprowadzona również na geografii, historii, wiedzy o społeczeństwie)

Czas trwania: 2x45 minut

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, zabytek, historia miejsca, tożsamość lokalna, dziedzictwo materialne i niematerialne, pamięć miejsca, ochrona dziedzictwa

Grupy wiekowe:

- ☐ 8-12 lat
- ☒ 11-13 lat
- ☐ 14-16 lat
- ☐ 17-19 lat

Poziom złożoności:

- Zintegrowana jednostka oparta na miejscu (place-based) z elementami service learning (nauki poprzez świadczenie usług), silne partnerstwo ze społecznością (wysoka złożoność).
- Jednostka zaprojektowana tak, aby wykorzystać atuty miejsca i nawiązane partnerstwa społeczne.

- Lekcje zaprojektowane w celu włączenia lokalnych doświadczeń lub zastosowań w ramach istniejących działań.

Lekcje zaprojektowane w celu włączenia lokalnych przykładów w ramach istniejących działań.

Cel i rezultaty

Cel: Uczniowie poznają dzielnicę miasta, w której mieszkają i w której znajduje się nasza szkoła. Punktem startowym są mikulczyckie stawy. Kluczowym celem lekcji jest zwrócenie uwagi na historię miejsc i obiektów, które znają ze swojego codziennego życia i wpływu przyrody, która odcisnęła na nich swoje piętno za sprawą upływającego czasu. Lekcja łączy elementy kulturowe (stary dwór) i przyrodnicze (stawy, park, sukcesja roślinna). Metody pracy – fotografia, nagrania terenowe, obserwacje – dobrano tak, by odpowiadały charakterowi miejsca i jego aktualnym wyzwaniom. Uczniowie odkrywają, że problemy ochrony dziedzictwa i przyrody dotyczą ich bezpośrednio – to ich przestrzeń życia, codzienna droga do szkoły, miejsce spacerów czy rodzinnych wspomnień. Zrozumienie lokalnych problemów ekologicznych i kulturowych staje się impulsem do działania na rzecz własnego otoczenia.

Rezultaty:

K – Knowledge related objectives (Cele związane z wiedzą)

- zna pojęcie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz rozumie, jak te dwa aspekty przenikają się w przestrzeni lokalnej;
- rozumie proces sukcesji roślinnej i jej wpływ na krajobraz kulturowy oraz stan zabytków; potrafi wyjaśnić znaczenie ochrony przyrody i zabytków w kontekście zrównoważonego rozwoju;
- poznaje historię dworu w Mikulczycach oraz jego znaczenie dla lokalnej społeczności; rozumie zależności między globalnymi zmianami klimatycznymi a lokalnymi zjawiskami (np. zmiany roślinności, mikroklimatu, degradacji obiektów);
- zna zasady prowadzenia obserwacji terenowych i dokumentacji przyrodniczo-kulturowej (fotografia, nagrania dźwiękowe, mapowanie).

A – Abilites related objectives (Cele związane z umiejętnościami)

- potrafi prowadzić obserwacje terenowe i dokumentować wyniki (fotografia, notatki, mapa, nagrania dźwięków);
- umie analizować i interpretować zależności między środowiskiem przyrodniczym a działalnością człowieka;
- współpracuje w zespole – planuje działania, dzieli się zadaniami, wyciąga wspólne wnioski;
- potrafi łączyć wiedzę z różnych dziedzin (biologia, historia, geografia, sztuka) w celu zrozumienia złożonych zjawisk;
- umie tworzyć mapy i analizy porównawcze, wykorzystując proste narzędzia informatyczne lub graficzne;

- rozwija kompetencje komunikacyjne – potrafi prezentować wyniki, argumentować, opowiadać o miejscu z różnych perspektyw (badacza, mieszkańca, obserwatora);
- wykorzystuje narzędzia cyfrowe do dokumentowania i opracowywania wyników (zdjęcia, mapy, prezentacje, nagrania).

V – Values or attitudes related objectives (Cele związane z wartościami i postawami)

- rozwija poczucie odpowiedzialności za dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe swojego regionu;
- kształtuje świadomość ekologiczną i obywatelską – rozumie, że ochrona środowiska i zabytków to wspólne dobro;
- okazuje szacunek dla lokalnej historii i tradycji;
- wykazuje empatię wobec przyrody – dostrzega jej wartość niezależną od użyteczności dla człowieka;
- rozwija przywiązanie do miejsca i tożsamość lokalną;
- jest otwarty na współpracę z innymi – potrafi słuchać, dyskutować, wspólnie szukać rozwiązań;
- przejawia kreatywność i refleksyjność – potrafi łączyć obserwacje z emocjami i refleksją nad znaczeniem miejsca;
- uczy się równowagi między ochroną kultury a natury, rozumiejąc potrzebę kompromisu w działaniach na rzecz przestrzeni wspólnej.

Słowa klucze:

- ekosystem – powiązany układ organizmów i środowiska, np. ekosystem stawu;
- sukcesja roślinna – naturalny proces stopniowego zasiedlania terenu przez rośliny;
- gatunek inwazyjny / rodzimy – organizmy wchodzące lub należące do lokalnej flory i fauny;
- antropopresja – wpływ działalności człowieka na środowisko;
- równowaga ekologiczna – stan stabilnych zależności w przyrodzie;
- krajobraz przyrodniczo-kulturowy – przestrzeń, w której współistnieją elementy natury i działalności człowieka.
- dziedzictwo kulturowe – dobra materialne i niematerialne przekazywane przez pokolenia;
- zabytek – obiekt o wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, objęty ochroną prawną;
- konserwacja / rewitalizacja – działania mające na celu zachowanie lub odnowienie zabytków.

Zarys działań

Aktywność 1 Wizyta nad stawami w Mikulczycach (szkicowanie dawnej mapy okolic stawów)

Metody: praca w grupach, zajęcia terenowe, ćwiczenia praktyczna, nagrania terenowe

Czas: 30 min.

Pomoce: broszura będąca fizycznym efektem naszego projektu (Załącznik 1), kartka,

materiały piśmiennicze (ołówki, długopisy, kredki), aparaty fotograficzne (telefony komórkowe), sprzęt do nagrywania dźwięków (dyktafon, telefon komórkowy)

Aktywność 2 Wizyta na starym dworze mikulczyckim

Metody: miniwykład, zajęcia terenowe, praca w grupach, praca z materiałem ikonograficznym (stare widokówki), nagrania terenowe

Czas: 20 min.

Pomoce: widokówka przedstawiająca stary dwór i lustracje prezentujące podobne obiekty, kartki papieru, materiały piśmiennicze, aparaty fotograficzne (telefony komórkowe), sprzęt do nagrywania dźwięków (dyktafon, telefon komórkowy)

Aktywność 3 Wizyta w okolicach starego dworca w Mikulczycach

Metody: miniwykład, zajęcia terenowe, praca w grupach, praca z materiałem ikonograficznym, nagrania terenowe

Czas: 20 min.

Pomoce: materiał ideograficzny przedstawiający okolice starego dworu, kartki papieru, materiały piśmiennicze, aparaty fotograficzne (telefony komórkowe), sprzęt do nagrywania dźwięków (dyktafon, telefon komórkowy)

Aktywność 4 Dyskusja. Rekomendacje dla mieszkańców i władz Mikulczyc

Metody: dyskusja

Czas: 20 min.

Pomoce: materiały stworzone podczas wcześniejszych aktywności, szary papier, flamastry

Łączny czas: 90 min.

Notatka dla nauczycieli

Przed rozpoczęciem zajęć upewnij się, że uczniowie mają za sobą lekturę broszury: *STAWiając na Mikulczyce – głos lokalnej młodzieży w obronie przyrody* oraz wszystkie potrzebne materiały. Scenariusz lekcji wymaga zapoznania się z historią i lokalizacją interesujących nas obiektów, o których informacje (poza wspomnianą broszurą) pozyskać można w książce: *Z dawnych dziejów Mikulczyc* autorstwa Rudolfa Kostorza z 1999 roku (pozycja dostępna w lokalnej bibliotece). W przypadku adaptowania zaproponowanego scenariusza przez nauczycieli spoza Zabrza czy Polski zalecane jest, aby zebrać literaturę dotyczącą miejsca, w którym odbędzie się lekcja.

Lekcja może być powtarzana podczas odwiedzania innych obiektów, a galeria fotografii i nagrania z terenu – powtarzane w różnych miejscach i wykorzystywane w innych kontekstach edukacyjnych.

Opis poszczególnych aktywności

Aktywność 1: Wizyta nad stawami w Mikulczycach (szkicowanie dawnej mapy okolic stawów)

Cel działania: Stworzenie mapy terenu na podstawie zebranych informacji i eksploracji miejsca. Zebranie materiału fotograficznego i dźwiękowego

Przygotowanie działania: przygotuj wcześniej trasę wędrowki, zaprojektuj przystanki, przygotuj broszurę, którą wraz z uczniami i nauczycielami stworzyliście podczas trwania projektu (Załącznik 1), przygotuj kartki papieru, materiały piśmiennicze (np. ołówki, długopisy, kredki)

Facylitacja (przebieg) działania: Podziel uczniów na 4-osobowe grupy. W pierwszej kolejności uczniowie w grupach zapoznają się z informacjami dotyczącymi stawów, które udało się zebrać w broszurze. Poproś uczniów, aby odszukali obiekty, które znajdowały się w niedalekim sąsiedztwie stawów i naszkicowali mapę, zawierającą wszystkie te obiekty. Każdy z zamieszczonych elementów powinien zostać dokładnie opisany (nazwa, funkcja, przybliżona data powstania). Rezultaty tych działań pozwolą na stworzenie poglądowego obrazu dawnej okolicy akwenów. Zaproponuj uczniom, aby po wykonaniu mapy sfotografowali wybrane miejsca i nagrali dźwięki.

Aktywność 2: Wizyta na starym dworze mikulczyckim

Cel działania: Analiza porównawcza obiektu, który na przestrzeni lat zmienił się pod wpływem natury. Stworzenie pejzażu wizualno-dźwiękowego miejsca.

Przygotowanie działania: przygotuj materiał ideograficzny przedstawiający stary dwór (widokówka), kartki papieru, materiały piśmiennicze, sprzęt fotograficzny (telefony komórkowe), sprzęt nagrywający dźwięki (dyktafon lub telefon komórkowy)

Facylitacja (przebieg) działania: Przeprowadź miniwykład na temat historii obiektu, jego funkcji na przestrzeni lat. Podziel uczniów na trzy zespoły: ewidencjoniści, archiwiści, dokumentaliści. Każdy z nich wykona jedno zadanie:

1. Zespół ewidencjonistów: Opisanie aktualnego stanu budynku (elewacja, dach, okna, drzwi). Uczniowie wykonują dokumentację fotograficzną.
2. Zespół archiwistów: Porównanie stanu obiektu z archiwalnymi zdjęciami. Uczniowie w formie tabeli wskazują na stan budynku w przeszłości i współcześnie.
3. Zespół dokumentalistów: Wskazanie wpływu natury na zmiany w wyglądzie budowli i jej okolicy (nowe rośliny w okolicy, brak roślin w okolicy, porosty na budowli, dźwięki natury etc.). Uczniowie wykonują dokumentację fotograficzną oraz dźwiękową.

Aktywność 3: Wizyta w okolicach starego dworca w Mikulczycach

Cel działania: Analiza porównawcza obiektu, który na przestrzeni lat zmienił się pod wpływem natury. Stworzenie pejzażu wizualno-dźwiękowego miejsca

Przygotowanie działania: przygotuj materiał ideograficzny przedstawiający wybrane miejsce (widokówka), kartki papieru, materiały piśmiennicze, sprzęt fotograficzny (telefony komórkowe), sprzęt nagrywający dźwięki (dyktafon lub telefon komórkowy), szary papier, na którym uczniowie zapiszą rekomendacje dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego skierowane do mieszkańców i władz lokalnych

Facylitacja (przebieg) działania: Przeprowadź miniwykład na temat historii obiektu, jego funkcji na przestrzeni lat. Podziel uczniów na dwa zespoły. Każdy z nich wykona jedno zadanie:

1. Opisanie aktualnego stanu miejsca i jego funkcji dla współczesnych mieszkańców (obecność lub nieobecność ludzi). Uczniowie wykonują dokumentację fotograficzną:
1) pozostałości po zabudowaniach oraz innych zmian o charakterze antropogenicznym, 2) roślin, 3) zwierząt, 4) natury nieożywionej.
2. Nagrywanie dźwięków, które stworzą pejzaż dźwiękowy miejsca (soundscape).

Activity 4: Podsumowanie działań i dyskusja

Cel działania: Zebranie materiałów i sformułowanie wniosków na sposobami przenikania się natury i kultury oraz ochrony miejsc pamięci w harmonii ze środowiskiem naturalnym

Przygotowanie działania: przygotuj sprzęt komputerowy, pozwalający na zaprezentowanie wykonanych fotografii i nagranych dźwięków

Facylitacja (przebieg) działania: Po obejrzeniu fotografii i wysłuchaniu dźwięków nagrywanych w terenie, rozpocznij dyskusję, podczas której uczniowie wypowiedzą się na następujące zagadnienia:

1. W jaki sposób czas wpływa na otaczające nas środowisko?
2. Czym jest sukcesja roślin?
3. W jaki sposób możemy chronić zabytki kultury, aby współgrać z naturą i podkreślać upływ czasu?

Poproś uczniów, aby zaproponowali rekomendacje ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, które mogą zostać zaprezentowane mieszkańcom i władzom lokalnym:

1. Zachować i zabezpieczyć pozostałości dawnego dworu – poprzez prace porządkowe, dokumentację fotograficzną i zabezpieczenie przed dalszą degradacją.

2. Utworzyć lokalną ścieżkę edukacyjną (np. „Śladami historii i natury Mikulczyc”) z opisem obiektów kultury i elementów przyrody.
3. Zachować strefy naturalne wokół stawów jako siedliska dla ptaków i płazów, unikając zbyt intensywnych ingerencji.
4. Ograniczyć zanieczyszczenia – zadbać o czystość ścieżek, usunąć dzikie wysypiska, wprowadzić kosze na odpady segregowane.
5. Promować zrównoważone korzystanie z przestrzeni – zachęcać do spacerów, obserwacji przyrody, fotografii przyrodniczej, ale z poszanowaniem ciszy i siedlisk zwierząt.
6. Organizować regularne spacer edukacyjne lub warsztaty terenowe (prowadzone np. przez szkoły, biblioteki, domy kultury).
7. Prowadzić działania międzypokoleniowe – spotkania uczniów z seniorami, którzy pamiętają dawny wygląd miejsca.
8. Zorganizować wystawę fotograficzną lub dźwiękową („Głos miejsca”) w lokalnym domu kultury lub bibliotece.

Zasady PBL:

Nauka w miejscu: Uczniowie uczą się bezpośrednio w przestrzeni dawnego dworu w Mikulczycach oraz jego naturalnego otoczenia – w parku i przy stawach. To miejsce staje się „żywą klasą”, w której historia, przyroda i kultura łączą się w jedno. Wchodząc w kontakt z lokalnym krajobrazem, uczniowie uczą się obserwacji, badania i interpretowania zjawisk w autentycznym kontekście.

Nauka o miejscu: Podczas zajęć uczniowie poznają historię dworu i jego znaczenie dla lokalnej społeczności. Odkrywają, jak krajobraz zmieniał się na przestrzeni lat, jak przyroda przejęła część przestrzeni kulturowej. Dzięki fotografiom i nagraniom przyrody uczniowie patrzą na Mikulczyce z nowej perspektywy – nie tylko jako mieszkańcy, ale jako badacze i opiekunowie dziedzictwa.

Nauka przez miejsce: Analizując relację między sukcesją roślinną a stanem zabytków, uczniowie dostrzegają, jak globalne problemy klimatyczne (np. zmiany w strukturze gatunków, wzrost temperatury, wilgotność) oddziałują na lokalne dziedzictwo. Zastanawiają się, jak decyzje dotyczące ochrony przyrody i konserwacji zabytków wpisują się w szerszy kontekst zrównoważonego rozwoju.

Nauka dla miejsca: Efektem pracy uczniów jest opracowanie mapy i analizy porównawczej pokazującej stan zabytkowych obiektów i przyrody w otoczeniu dworu. Powstaje też propozycja działań ochronnych, które pozwolą zachować równowagę między ochroną przyrody a konserwacją kultury. To realny wkład w podniesienie świadomości mieszkańców i władz lokalnych o potrzebie zrównoważonego zarządzania przestrzenią.

Przywiązanie do miejsca: Uczniowie poprzez doświadczenie bezpośredniego kontaktu z miejscem rozwijają emocjonalną więź z lokalnym dziedzictwem. Refleksja nad jego historią i przyszłością prowadzi do poczucia odpowiedzialności za wspólne dobro. Wspólna praca nad dokumentacją i ochroną dworu oraz parku wzmacnia poczucie tożsamości lokalnej.

Osobiste znaczenie: Lekcja została zaplanowana z uwzględnieniem specyfiki Mikulczyc – połączenia elementów kulturowych (stary dwór) i przyrodniczych (stawy, park, sukcesja

roślinna). Metody pracy – fotografia, nagrania terenowe, obserwacje – dobrano tak, by odpowiadały charakterowi miejsca i jego aktualnym wyzwaniom. Uczniowie odkrywają, że problemy ochrony dziedzictwa i przyrody dotyczą ich bezpośrednio – to ich przestrzeń życia, codzienna droga do szkoły, miejsce spacerów czy rodzinnych wspomnień. Zrozumienie lokalnych problemów ekologicznych i kulturowych staje się impulsem do działania na rzecz własnego otoczenia.

Aktywny udział/zaangażowanie uczniów: Zajęcia mają charakter badawczy i twórczy – uczniowie prowadzą obserwacje, wykonują zdjęcia, nagrywają dźwięki, zbierają dane i tworzą własne interpretacje. Praca kończy się wspólnym opracowaniem mapy, raportu i prezentacji wyników dla społeczności lokalnej.

Partnerstwo społeczne: W działania mogą włączyć się lokalni pasjonaci historii Mikulczyc, przedstawiciele stowarzyszeń ochrony przyrody czy pracownicy miejskiego konserwatora zabytków. Ich wiedza wzbogaca proces nauczania, a współpraca z nimi uczy uczniów dialogu między nauką a praktyką społeczną.

Interdyscyplinarność: Projekt łączy elementy geografii, biologii, historii, edukacji artystycznej, WOS-u i języka polskiego. Uczniowie wykorzystują narzędzia z różnych dziedzin: analizują roślinność (biologia), dokumentują i interpretują przestrzeń (plastyka, informatyka), opisują swoje obserwacje (język polski), a także badają kontekst historyczny i społeczny (historia, WOS).

Współpraca: Praca odbywa się w zespołach – uczniowie dzielą się rolami (fotografowie, przyrodnicy, historycy, dokumentaliści). Wspólnie opracowują wnioski i prezentują wyniki na forum klasy lub szkoły. Współdziałanie uczy komunikacji, planowania i odpowiedzialności za wspólny efekt.

Rekomendacje dla nauczycieli:

1. Rozszerz kontekst – pokaż „warstwy miejsca”. Zachęć uczniów, by patrzyli na miejsce nie tylko jako przestrzeń fizyczną, ale jako splot historii, kultury, przyrody i codzienności. Można zaprosić lokalnego historyka, pracownika muzeum lub starszego mieszkańca, który opowie o dawnych funkcjach dworu i jego znaczeniu dla okolicy.

2. Zwróć uwagę na równowagę między ochroną przyrody a zabytków. To temat wrażliwy i interdyscyplinarny. Uczniowie powinni zrozumieć, że działania konserwatorskie nie zawsze są zgodne z celami ochrony środowiska – i odwrotnie. Pomocne mogą być rozmowy z lokalnymi przyrodnikami lub leśnikami o sukcesji roślinnej, czyli naturalnym przejmowaniu przestrzeni przez rośliny. Dobrze, by uczniowie spróbowali opracować propozycję kompromisu – np. jak można utrzymać otoczenie zabytku w dobrym stanie bez niszczenia siedlisk zwierząt.

3. Wprowadź element badań i dokumentacji naukowej. Zachęć uczniów do systematycznego zapisu obserwacji – nie tylko zdjęć, ale też notatek terenowych, nagrań dźwięków, szkiców. Warto wprowadzić prosty formularz obserwacji, by ułatwić porównywanie wyników między grupami.

4. Uwzględnij bezpieczeństwo i logistykę. Przed wyjściem w teren omów zasady bezpieczeństwa – poruszanie się po stawach, w lesie, przy starych budynkach. Upewnij się, że

uczniowie mają odpowiedni strój i sprzęt (telefon z aparatem, notatnik, coś do siedzenia w terenie). Dobrze jest mieć plan B – alternatywne działania w razie złej pogody (np. analiza materiałów fotograficznych lub map w klasie).

5. Pokaż, że efekt ma znaczenie dla społeczności. Zachęć uczniów, by wyniki ich pracy (mapa, prezentacja, wystawa zdjęć) zostały publicznie zaprezentowane – np. w szkole, bibliotece, lokalnym ośrodku kultury czy mediach społecznościowych. Takie działanie zwiększa motywację i poczucie sprawczości uczniów.

6. Zwróć uwagę na narrację i język. Pomagaj uczniom opisywać obserwacje nie tylko w sposób naukowy, ale też emocjonalny i kulturowy – łącząc fakty z osobistym doświadczeniem. To rozwija kompetencje komunikacyjne i uczy, że o miejscu można mówić różnymi językami: przyrodnika, artysty, mieszkańca, historyka.

Załącznik nr 1. (broszura: *STAWiając na Mikulczyce – głos lokalnej młodzieży w obronie przyrody*, której autorami są nauczyciele za Szkoły Podstawowej nr 26 im. Rodła w Zabrze).

Bibliografia:

Kostorz R., *Z dawnych dziejów Mikulczyc*, Katowice 1999.

Przykładowy odnośnik do informacji o starym dworze: <https://mikulczyce-mikultschutz-klausberg.blogspot.com/2020/03/stary-dwor.html>

Przykładowy odnośnik do informacji o dworcu i kolei w Mikulczycach: <https://mikulczyce-mikultschutz-klausberg.blogspot.com/2017/08/kolej-na-kolej.html>

STAWiając na Mikulczyce – głos młodzieży w obronie lokalnej przyrody:
<https://megawrzuta.pl/rxsdve6>